

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ *СТРАХ* В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОМАНУ ВЕРОНІКИ РОТ «ДИВЕРГЕНТ»

REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF FEAR IN THE UKRAINIAN LANGUAGE WORLD PICTURE BASED ON THE MATERIALS OF VERONICA ROTH'S NOVEL "DIVERGENT"

Шкута О.Г.,

orcid.org/0000-0002-2582-0924*викладач кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету*

У статті здійснено ґрунтовний аналіз репрезентації концепту *СТРАХ* в українській мовній картині світу на матеріалі роману Вероніки Рот «Дивергент» у перекладі з англійської мови. Метою дослідження є виявлення особливостей вербалізації емоційного стану страху, визначення структурно-семантичних характеристик цього концепту та способів його трансформації під час перекладу. Актуальність роботи зумовлена зростанням інтересу сучасної лінгвістики до проблем когнітивного й емоційного осмислення дійсності. У процесі аналізу використано методи когнітивно-семантичного, лінгвокультурного, порівняльного та контекстуального дослідження, що дозволили простежити, як змінюється семантика страху в різних мовних картинах світу. З'ясовано, що концепт *СТРАХ* у романі реалізується як багатопланове ментальне утворення, у якому поєднано фізіологічні, психологічні, соціальні та морально-етичні складники. Особливу увагу приділено аналізу перекладацьких рішень, що впливають на передачу емоційного напруження, внутрішнього конфлікту персонажів та символічного навантаження страху. Український переклад відзначається збереженням семантичної глибини оригіналу, водночас адаптуючи образність до культурних і мовних традицій українського читача. Засоби вербалізації страху – метафори, епітети, порівняння, контекстуальні синоніми, фразеологічні одиниці – створюють образну палітру, що підсилює емоційний вплив тексту. Порівняльний аналіз засвідчив, що українська мовна картина світу тяжіє до морально-ціннісного осмислення страху, тоді як англійська модель більшою мірою відображає його психологічну природу. Таким чином, репрезентація концепту *СТРАХ* у перекладі «Дивергента» є результатом взаємодії мовних, культурних і когнітивних чинників, що формують у свідомості читача цілісне уявлення про цю емоцію. Отримані результати сприяють поглибленню розуміння міжмовної динаміки емоційних концептів та відкривають перспективи для подальших когнітивно-лінгвістичних досліджень у галузі художнього перекладу.

Ключові слова: концепт *СТРАХ*, мовна картина світу, переклад, емоційна лексика, вербалізація, когнітивна лінгвістика, Вероніка Рот, «Дивергент».

The article provides a comprehensive analysis of the FEAR concept representation within the Ukrainian linguistic worldview, based on the Ukrainian translation of Veronica Roth's novel Divergent. The purpose of the research is to identify the specific features of fear verbalization, to explore the structural and semantic peculiarities of this concept, and to determine how it is transformed during translation. The study is relevant due to the growing linguistic interest in emotional and cognitive aspects of meaning formation. The research employs cognitive-semantic, linguocultural, comparative, and contextual methods, which made it possible to trace how the semantics of fear changes across different linguistic worldviews. It has been established that the FEAR concept in the novel functions as a multilayered mental construct that integrates physiological, psychological, social, and ethical dimensions. Special attention is given to translation choices that influence the rendering of emotional tension, inner conflicts, and the symbolic meaning of fear. The Ukrainian translation preserves the semantic depth of the original while adapting figurative language and emotional nuances to the norms of Ukrainian culture. The main means of verbalizing fear—metaphors, epithets, similes, idiomatic expressions, and contextual synonyms—create a vivid stylistic framework that enhances the emotional resonance of the text. Comparative analysis shows that the Ukrainian linguistic worldview tends to interpret fear through moral and value-based categories, whereas the English conceptual model emphasizes its psychological dimension. Thus, the representation of FEAR in the Ukrainian translation of Divergent results from the interaction of linguistic, cultural, and cognitive factors, shaping a holistic perception of this emotion in the reader's consciousness. The findings contribute to a deeper understanding of cross-linguistic transformation of emotional concepts and open new perspectives for cognitive and translation studies in literary discourse.

Key words: concept of FEAR, linguistic worldview, translation, emotional vocabulary, verbalization, cognitive linguistics, Veronica Roth, Divergent.

Постановка проблеми. У структурі сучасної молодіжної літератури антиутопічний роман посідає вагоме місце, оскільки репрезентує модель соціуму, у якому система контролю охоплює норми, ідеї та цінності, підпорядковуючи індивіда загальним регулятивним принципам. За таких умов особистість опиняється в ситуації необхід-

ності виживання в середовищі, що цілеспрямовано нівелює її автономію та унікальність. Роман Вероніки Рот «Дивергент» є показовим прикладом подібного типу художнього моделювання: у ньому відтворено соціальний устрій, розділений на фракції, де страх функціонує як індивідуальний афект і водночас як механізм масового контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика репрезентації емоційних концептів, зокрема концепту СТРАХ, посідає важливе місце у сучасних лінгвістичних, когнітивних та психолінгвістичних дослідженнях. Значну увагу вітчизняні й зарубіжні науковці приділяють питанням структури концепту, його мовної реалізації та культурної зумовленості.

У працях Л. Черниш та С. Салань (2023) здійснено фразеологічний аналіз вербалізації концепту СТРАХ в українській та англійській мовах. Автори визначають спільні та відмінні риси у способах вираження емоційного стану страху, зокрема через метафоричні та метонімічні моделі.

Н. Михальчук і Л. Онуфрієва (2020) розглядають концепт СТРАХ у психолінгвістичному аспекті, акцентуючи на його когнітивній природі та оцінно-ціннісному наповненні. Дослідниці підкреслюють, що страх у мовній картині світу виступає не лише як емоційна реакція, а й як соціально та культурно маркований феномен.

Теоретичне підґрунтя для розгляду емоційних концептів, зокрема концепту СТРАХ, формує праця Т. Боси (2024), де уточнено структуру концепту як одиниці мовної картини світу (понятійна, образна та оцінно-ціннісна складові). Авторка підкреслює, що аналіз концепту неможливий без урахування культурної специфіки та комунікативного контексту його реалізації.

Попри значну кількість наукових розвідок, присвячених аналізу концепту СТРАХ у лінгвокультурному та когнітивному аспектах, питання його репрезентації у художньому дискурсі, зокрема в перекладених творах сучасної англomовної літератури, залишається недостатньо дослідженим. Це зумовлює актуальність дослідження особливостей відтворення концепту СТРАХ в українській мовній картині світу за матеріалами роману Вероніки Рот «Дивергент», що дозволяє поєднати когнітивно-семантичний, перекладознавчий і лінгвокультурний підходи.

Метою статті є комплексний аналіз репрезентації концепту СТРАХ у молодіжному антиутопічному романі «Дивергент» у контексті українськомовного читачького сприйняття. Основну увагу зосереджено на з'ясуванні специфіки художнього втілення страху через сюжетну організацію, систему персонажів, структуру фракцій та символічний ряд твору. Окремий акцент зроблено на аналізі мовних і стилістичних засобів, за допомогою яких зазначений концепт реалізовано в українському перекладі.

Виклад основного матеріалу. Страх є однією з фундаментальних емоцій, що виникає у відпо-

відь на реальну або потенційну загрозу. У психології ця емоція розглядається як адаптивний механізм, спрямований на забезпечення виживання індивіда шляхом активації захисних реакцій організму, відомих як реакція «бий або біжи» [9, с. 509]. Водночас у культурному контексті феномен страху набуває символічних та соціально зумовлених вимірів: він може бути сконструйованим, нав'язаним або використаним як засіб маніпуляції та контролю [1, с. 45].

Страх має здатність формувати соціальну поведінку, структурувати суспільні норми та передавати ідеологічні смисли через емоційний вплив [3, с. 137]. У жанрі антиутопії ця властивість страху проявляється особливо виразно: персонажі існують у стані постійної тривоги перед владою, покаранням або соціальним відчуженням, що слугує механізмом підтримання порядку у змодельованій реальності [5, с. 113].

Жанр антиутопії традиційно апелює до категорії страху як до центрального художнього мотиву, що одночасно виявляє деградаційні процеси суспільства та виступає чинником внутрішньої еволюції персонажів. Зокрема, у романі «1984» Дж. Орвелла страх перед всеохопним контролем постає руйнівною силою, яка призводить до втрати індивідуальності [6, с. 10].

У підлітковій антиутопії, зокрема в романах Вероніки Рот, страх набуває додаткової функції – він виступає важливим чинником у процесі формування особистісної та соціальної ідентичності. Персонажі проходять ініціаційні випробування, під час яких подолання власних фобій стає необхідною умовою переходу до зрілості. Саме через переживання страху й осмислення його природи відбувається символічне переродження героїв [7, с. 83].

У романному всесвіті Вероніки Рот соціальна організація вибудована за принципом чіткої фракційної стратифікації, що виконує функцію регуляції поведінки та підтримання суспільного порядку. Кожна фракція втілює окрему морально-етичну або когнітивну домінанту, яка визначає ідентичність її членів і їхню роль у соціумі.

Безстрашні (Dauntless) репрезентують ідеали сміливості, фізичної витривалості та готовності до самопожертви; саме вони відповідають за безпеку міста та виконують роль воєнізованої структури. Безкорисливі (Abnegation), що уособлюють принципи альтруїзму та самозречення, посідають провідне місце в політичній ієрархії, виконуючи адміністративні функції. Щирі (Candor) ототожнюються з чесністю та правдивістю, Ерудити (Erudite) – з інтелектуальною перевагою, науко-

вим пізнанням і контролем над знанням, а Дружні (Amity) – із цінностями гармонії, толерантності та соціальної єдності [2, с. 76].

Особливе місце в цій системі посідають безфракційні (Factionless) – індивіди, що вийшли за межі фракційної структури або були з неї виключені. Їхнє існування маркує зону соціальної невидимості, позбавлену економічних ресурсів і символічного капіталу. Така маргіналізація стає не лише показником соціальної нерівності, але й механізмом дисциплінування, оскільки породжує глибинний страх виключення. Саме цей страх функціонує як інструмент ідеологічного контролю, забезпечуючи стабільність утопічно впорядкованого, проте внутрішньо репресивного суспільства, характерного для антиутопічного дискурсу [4, с. 112].

Центральною постаттю роману Вероніки Рот «Віддана» (та всієї трилогії *Divergent*) є Беатріс Прайор, вихована у фракції Безкорисливих (Abnegation), де пріоритетом є служіння іншим і самозречення. Під час церемонії вибору героїня приймає рішення приєднатися до Безстрашних (Dauntless), тим самим здійснюючи акт символічного розриву зі своїм минулим і проходячи ініціаційний етап переосмислення власної ідентичності. Прийняття нового імені – *Тріс* – стає актом самоконструювання, що знаменує початок її особистісної трансформації.

Визначальним моментом нарративу є феномен дивергенції – здатності індивіда виходити за межі фракційної детермінації, мислити незалежно та чинити опір системі ідеологічного контролю. Дивергенти у романному світі становлять анти-системний елемент, який піддає стабільність тоталітарної структури, адже їхня свідомість не піддається повному програмуванню чи маніпуляції. Таким чином, дивергенція виконує функцію метафори свободи мислення та потенційного підриву авторитарного порядку [2, с. 76].

Мотив страху пронизує увесь сюжет і виконує роль психологічного та філософського маркера становлення героїні. Для Тріс страх постає багатогранним феноменом, який виявляється у кількох вимірах:

– страх не пройти ініціаційні випробування та бути відкинутою спільнотою:

e.g. *To live factionless is not just to live in poverty and discomfort; it is to live divorced from society, separated from the most important thing in life: community* [8, p. 13] – *Жити без фракції – це не просто жити у злиднях, це означає бути відкинутим суспільством, позбавленим найголовнішого в житті: колективу* [10].;

– страх зради родинних цінностей і втрати приналежності до фракції походження: e.g. *My mother hugs me, and what little resolve I have left almost breaks. I clench my jaw and stare up at the ceiling, where globe lanterns hang and fill the room with blue light. She holds me for what feels like a long time, even after I let my hands fall. Before she pulls away, she turns her head and whispers in my ear, “I love you. No matter what.”* [8, p. 21] – *Мати обіймає мене, і я мало не втрачаю останніх залишків рішучості. Я стискаю зуби і дивлюся в стелю, де висять круглі лампи, що наповнюють кімнату блакитним світлом. Мати тримає мене надто довго, навіть після того, як я опускаю руки. Перш ніж відсторонитися, вона повертає голову і шепоче мені на вухо: – Я люблю тебе. Хоч би що трапилося* [10].;

– страх викриття власної дивергенції, що рівнозначне смертельній загрозі:

e.g. *When Tori warned me that being Divergent was dangerous, I felt like it was branded on my face, and if I so much as turned the wrong way, someone would see it* [8, p. 36]. – *Коли Торі попередила, що бути дивергентом небезпечно, мені здалося, ніби на мені стоїть тавро і варто зробити одну єдину помилку, це одразу ж хтось помітить* [10].;

– страх перед власними фобіями, які виявляються під час спеціальних тренувань:

“Stage two of training is weighed more heavily than stage one, because it is more closely tied to overcoming cowardice,” he says [8, p. 83]. – *Другий ступінь навчання важливіший ніж перший, оскільки більш тісно пов’язаний із подоланням боягузтва, – продовжує він* [10]..

Особливого значення набуває симуляція страхів (Fear Landscape) – технологічно сконструйована віртуальна реальність, у якій новобранці стикаються зі своїми найглибшими внутрішніми тривогами. Цей простір виконує функцію психологічного дзеркала, адже кожна симуляція індивідуалізована й відображає приховані страхи суб’єкта. Таким чином, Fear Landscape перетворюється на модель самопізнання, де страх виступає каталізатором становлення ідентичності та усвідомлення власної суб’єктності.

e.g. *The fear landscape accesses the data and presents you with a series of virtual obstacles. Some of obstacles will be fears you faced in your simulations. Some may be new fears* [8, p. 123]. – *Пейзаж страху оцінює ці дані та пропонує вам низку віртуальних перешкод. Деякі перешкоди – страхи, з якими ви вже зустрічалися під час симуляцій. Деякі, можливо, будуть новими* [10].

Кульмінаційного вияву ця логіка набуває у діях лідерів фракції Ерудит, які за допомогою сироватки страху здійснюють спробу тотального підпорядкування членів Безстрашних, перетворюючи їх на керовані, позбавлені волі суб'єкти. Цей епізод демонструє трансформацію страху – від індивідуального, емоційно забарвленого переживання до системного, технологізованого інструменту масового контролю. Таким чином, страх у романі виходить за межі психологічної категорії, стаючи політичним і технологічним механізмом, що безпосередньо загрожує автономії та цілісності особистості.

e.g. *"I can control what you see and hear," she says. "So I created a new serum that will adjust your surroundings to manipulate your will."* [8, p. 177] – *Я можу контролювати те, що ви бачите та чуєте, – каже вона. – Тому я створила нову сироватку, яка дозволяє маніпулювати вашою волею* [10].

Одним із ключових аспектів художнього осмислення страху в романі Вероніки Рот є його індивідуально-психологічний вимір, що найповніше розкривається через образ головної героїні – Тріс Прайор. У процесі навчання у фракції Безстрашних (Dauntless) героїня проходить систему тренувань, спрямованих на усвідомлення, подолання та контроль над страхом. Центральним елементом цього процесу виступає симуляція *"Fear Landscape"* – програмно створене середовище віртуальної реальності, у якому суб'єкт стикається зі своїми найглибшими фобіями.

Для Тріс характерна наявність семи страхів, що є порівняно невеликою кількістю (для порівняння, персонаж Тобіас має лише чотири страхи, за що отримав прізвисько *Four*). Її фобії відображають не лише особистісні переживання, а й етичні та екзистенційні межі героя:

– страх бути викритою як дивергентка:

e.g. *I hesitate. I should not say the word "Divergent" here* [8, p. 106]. – *Я зволікаю. Краще не вимовляти тут слово «дивергент»* [10].;

– страх утоплення

e.g. *In another I was drowning again, this time in the middle of an ocean as the water raged around me* [8, p. 109]. – *В іншому знову тонула, цього разу посеред океану в якому вирували хвилі* [10].;

– страх убивства іншої людини

e.g. *But I can't murder him: I can't. I grit my teeth and shift my arm down, firing at Eric's foot* [8, p. 174]. – *Але я не можу його вбити, не можу. Я стискаю зуби і відводжу руку вниз, стріляючи Еріку в ногу* [10].;

– страх втратити родину

e.g. *It never feels genuine. But choosing a different faction means I forsake my family. Permanently* [8, p. 15]. – *Я відчуваю фальш. Але вибрати іншу фракцію означає зректися своєї сім'ї. Назавжди* [10].

Зазначені страхи мають символічний характер, адже кожен із них репрезентує певний етап внутрішнього становлення героїні. Їхнє послідовне подолання структурує наратив її дорослішання (bildungsroman), у якому страх виконує роль каталізатора особистісного зростання. Важливо, що Тріс не прагне уникнути страху; натомість вона вчиться усвідомлювати його природу та діяти всупереч йому, зберігаючи самоконтроль і психологічну рівновагу. Таким чином, страх у її досвіді трансформується з деструктивної сили на засіб самопізнання та формування суб'єктності.

e.g. *"But becoming fearless isn't the point. That's impossible. It's learning how to control your fear, and how to be free from it, that is the point* [8, p. 99]. " – *Але суть не в тому, щоб стати безстрашною. Це неможливо. Суть в тому, щоб навчитися стримувати страх, звільнитися від нього – ось у чому суть* [10].

Такий підхід демонструє, що у романі страх не виступає як деструктивна чи деморалізуюча сила, а функціонує як каталізатор особистісної трансформації, розвитку та усвідомленого прийняття себе. Подолання страху не зводиться до його повної нейтралізації, а передбачає інтеграцію переживання в особистісний досвід, що сприяє формуванню суб'єктності та зміцненню психологічної стійкості.

Окремий пласт страху в романі має соціальний характер і пронизує сюжетну тканину твору. Фракційна система функціонує як спроба «упакувати» суспільство у зрозумілу та контрольовану модель, але її ефективність ґрунтується на декількох ключових умовах:

– Індивід змушений відмовитися від частини власної ідентичності, щоб повністю інтегруватися у фракцію;

– Нездатність або відмова адаптуватися призводить до соціального відторгнення;

– Безфракційні репрезентують образ «лякаючого іншого» – маргінальних, соціально непотрібних, ізольованих та економічно знедолених осіб.

У цьому контексті фракції постають як метафора суспільного тиску сучасності, де панує логіка: «будь як усі, інакше будеш відкинутий». Страх бути «не таким» функціонує як механізм дисциплінування, який підтримує стабільність системи через психологічну підпорядкованість.

Наприклад, під час ініціації новобранцям фракції Безстрашних повідомляють, що лише ті, хто потрапить до топу, зможуть залишитися у фракції; решта стануть безфракційними. Цей страх стимулює конкуренцію, конфлікти та інколи насильство серед учасників.

Особливо травматичним є момент вибору фракції для молодих людей, які у віці шістнадцяти років змушені розривати сімейні зв'язки у разі переходу до іншої фракції. Такий досвід породжує екзистенційний страх втрати коріння, який формує значну частину емоційної напруги роману і підкреслює соціально-психологічну ціну приналежності до колективу.

Центральним аспектом роману є демонстрація трансформації страху в інструмент тотального контролю. Фракція Ерудитів, прагнучи встановити владу над іншими фракціями, застосовує технологічно модифікований серум, що дозволяє маніпулювати психічним станом членів фракції Безстрашних.

– Ін'єкції серуму, поєднані зі симуляцією страху, забезпечують проникнення влади безпосередньо в когнітивні та емоційні процеси особистості;

– Члени Безстрашних стають підконтрольними суб'єктами, позбавленими здатності до опору, що нагадує ефект «солдатів-зомбі»;

– Єдиними, хто здатен протистояти такому контролю, залишаються дивергенти, оскільки їхнє мислення не підпадає під стандартні алгоритми системи.

Ця сюжетна лінія демонструє, як страх – природне емоційне явище – інституалізується та автоматизується, перетворюючись на форму технологічного насильства. Підкорення страху в такому контексті перестає бути індивідуальним актом самоконтролю і трансформується у програмований алгоритм поведінки, що реалізується на рівні системного впливу.

Таким чином, у романі страх постає не лише як суб'єктивне емоційне переживання, а як соціально та політично регульований механізм відтворення ієрархії. Індивіди, які переживають страх у «правильній» формі, демонструють підпорядкованість і конформність, тоді як ті, хто мислить або реагує інакше, розглядаються системою як загроза стабільності та порядку.

Fear Landscape (українською – «Пейзаж страху») виступає ключовим символом, що репрезентує глибинну психіку персонажа. У фракції Безстрашних кожен новобранець проходить через змодельовану реальність, де він безпосередньо зіштовхується зі своїми індивідуальними

фобіями. Цей процес не лише оцінює сильність волі, а й дозволяє скласти психологічний профіль учасника.

Символічно «Пейзаж страху» можна розглядати як лабіринт свідомості, у якому герої не мають права уникати страху, а повинні зустрітися з ним безпосередньо. Страх у цьому контексті виступає як простір:

- випробування, що слугує формою ініціації;
- самопізнання, через яке розкриваються внутрішні травми та психологічні бар'єри;
- визначення меж особистості, що демонструє психологічну стійкість та здатність до самоконтролю.

Для Тріс «Пейзаж страху» є метафорою внутрішнього конфлікту, що полягає у протиставленні слабкості та сміливості, інстинкту та свідомого вибору, страху смерті та страху вчинити насильство. Таким чином, страх у романі набуває не лише емоційного, а й символічно-пізнавального значення, виступаючи інструментом особистісного розвитку та формування суб'єктності.

Іншим ключовим символом у романі є серум страху – технологічний засіб, який дозволяє або штучно викликати страх, або контролювати психічний стан особистості. Його використання владою репрезентує:

- об'єктивацію емоцій, коли страх перестає бути інтимним переживанням і стає керованим зовнішньо;
- технократичне підпорядкування, що надає владі здатність «вимикати» індивідуальність;
- знецінення вибору, оскільки поведінка людини формується не свідомо, а під впливом нав'язаних емоцій.

Серум страху функціонує як символ технологічної диктатури, у якій навіть базові емоції втрачають свій людський вимір, стаючи інструментом контролю та насильства.

У романі кожна фракція може розглядатися як специфічна реакція на фундаментальні страхи людини:

- Безстрашні – страх власної безпорадності → відповідають через агресію та фізичну перевагу;
- Безкорисливі – страх егоїзму → відповідають через самопожертву;
- Щирі – страх брехні → відповідають радикальною чесністю;
- Ерудити – страх невігластва → відповідають культом знань;
- Дружні – страх конфлікту → відповідають гармонізацією соціальних відносин.

Таким чином, фракційна система постає як соціальна архітектура, збудована на базових страхах людства, де кожна група виробляє власну стратегію захисту. Водночас ця модель виявляє значну вразливість, оскільки не враховує складності та багатовимірності індивідуальної особистості. Дивергенти, поєднуючи риси кількох фракцій, символізують багатшаровість психіки, яка не зводиться до одного страху і демонструє межі системного контролю.

Український переклад роману «Дивергент» здійснено видавництвом «КСД» (Клуб сімейного дозвілля). Текст перекладено літературно грамотно, із збереженням стилістичних особливостей оригіналу. Водночас переклад складних концептів, таких як СТРАХ, завжди передбачає певний рівень інтерпретації та адаптації, а іноді супроводжується втратою або трансформацією семантичних нюансів.

У романі страх передається через кілька стратегій:

– Описові фрагменти – відображають емоційний стан і дії персонажів\

e.g. *I think the system persists because we're afraid of what might happen if it didn't: war* [8, p. 18]. – *Я думаю, що система тримається на нашому страху того, що може статися у разі її краху, – війни* [10].;

– Пряму мову – демонструє безпосередню реакцію героїв

e.g. *"Are you afraid of me to Tobias?" "Terrified," he replies with a smile* [8, p. 166]. – *Ти теж боїшся мене, Тобіасе?*

– *Жахливо, – усміхається він* [10].;

– Термінологію – спеціальні поняття, такі як *Fear Landscape*, серуми, рівень адреналіну тощо

e.g. *In two hours I will walk to the fear landscape room with the other initiates, go through my fear landscape, and become Dauntless* [8, p. 156]. – *Через дві години я увійду в зал пейзажу страху з іншими неофітами, пройду крізь свій пейзаж і стану безстрашною* [10].

Загалом український переклад адекватно відтворює ці компоненти, проте деякі варіації у передачі термінів і емоційних відтінків можуть становити особливий інтерес для концептуального та семантичного аналізу.

В українському перекладі роману активно використовуються різні лексеми для позначення страху, зокрема:

- *страх*,
- *переляк*,
- *жах*,
- *фобія*,
- *тривога*,

– *паніка*,

– *дієслова злякатися / боятися / налякатись*.

Кожне з цих слів характеризується власною емоційною тональністю і передає різні аспекти переживання:

– страх – загальна, нейтральна емоційна категорія;

– жах – максимальна інтенсивність переживання;

– тривога – внутрішнє, тривале, фонове занепокоєння;

– переляк – миттєва, короткочасна реакція на конкретний стимул.

Таке багатство лексичних засобів дозволяє перекладу тонко відтворювати нюанси емоційного досвіду персонажів та розрізняти різні форми страху в тексті.

Оскільки роман написано від першої особи, значна частина концепту СТРАХ розкривається через внутрішній монолог Тріс. Український переклад передає це за допомогою дієслів, що описують фізіологічні та емоційні реакції, зокрема *тремтіти, нітніти, не можу дихати, застигаю, не можу рухатися, впадаю в ступор*.

Такі дієслова виконують подвійне функціональне навантаження: вони не лише передають суб'єктивний стан героїні, а й імітують фізіологію страху, сприяючи формуванню емоційної емпатії читача та глибшому залученню до досвіду персонажа.

Перекладач у відтворенні концепту СТРАХ застосовує такі прийоми:

– Емоційно забарвлена лексика, що передає інтенсивність переживання страху:

e.g. *It has been a long time since I last read that word, but even it's shape fills me with dread* [8, p. 12]. – *Чимало води вибігло з того часу, як я востаннє читала це слово, але все одно його обриси наповнюють мене страхом* [10].;

– Ритмічно короткі речення, що імітують паніку або фізіологічні реакції організму (дихання, серцебиття):

e.g. *I hear my heartbeat in my ears as the others inch closer, forming a pack behind Peter* [8, p. 70]. – *Кров стукає в моїх вухах, коли інші підходять ближче до Пітера* [10].;

– Повторення, яке посилює драматизм:

e.g. *I must not really be afraid of the water. I must be afraid of being out of control* [8, p. 159]. – *Насправді, я не повинна боятися води. Я маю боятися втрати контролю* [10].

Ці техніки дозволяють зберегти психологічну динаміку оригіналу та адекватно передати концепт СТРАХ українському читачеві.

Висновки. На основі аналізу молодіжного антиутопічного роману Вероніки Рот «Дивергент» в українському перекладі можна сформулювати такі висновки:

1. Наскрізний і багатовимірний характер концепту страху. Він присутній на індивідуальному, соціальному, психологічному та політичному рівнях тексту. Страх виконує роль рушія розвитку персонажів, інструменту контролю в дистопічному суспільстві та чинника сюжетної динаміки.

2. **Особистісне вимірювання страху через головну героїню.** Тріс переживає страх як внутрішнє випробування, проходить трансформацію, вчиться усвідомлювати, долати та контролювати його, що дозволяє їй стати автономною від системи та обрати власний життєвий шлях.

3. **Система фракцій як метафора соціального тиску.** Вона примушує індивідів до самозаперечення через страх виключення. Дивергенти, які не підпадають під фракційні рамки, символізують особистостей, здатних протистояти нав'язаним страхам і зберігати багатовимірність власної ідентичності.

4. **Символічне відтворення страху.** Такі символи, як «Пейзаж страху», серум страху та фракції, сприяють художньому втіленню концепту, розкриваючи не лише емоційний стан героїв,

а й ідею маніпулятивного використання страху в умовах тотального контролю.

5. **Адекватність українського перекладу.** Переклад точно передає концепт страху, зберігає лексичну багатозначність, стилістичну напругу та психологічну глибину тексту. Використання емоційно забарвленої лексики, коротких синтаксичних конструкцій та коректної термінології забезпечує автентичність емоційного досвіду українського читача.

6. **Педагогічна та терапевтична цінність концепту.** У молодіжній літературі страх виступає інструментом психологічної рефлексії, сприяє кращому розумінню підліткової психології, формуванню емоційної стійкості, соціальної адаптивності та розвитку емоційного інтелекту.

У романі Вероніки Рот «Дивергент» концепт СТРАХ представлено багатовимірно: як індивідуальне емоційне переживання героїні, як соціально контрольований механізм та як символічний мотив. Страх постає не лише як перешкода, а й як ресурс: його подолання дозволяє Тріс дорослішати та формувати власну ідентичність. Крім того, страх розкриває перед читачем структури влади та механізми соціального контролю, що перетворює роман із пригодницького на рефлексивний текст, важливий для молодіжної аудиторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончарук Р.А. Емоційний концепт «ANGST» у творах Г.Гейне. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 43. С. 44-47
2. Миронюк К. Модифікації жанру антиутопії в романі В. Рот «Дивергент». *Scrapita Manent: Молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики*. 2015. С. 75-78
3. Орехова Л.І., Часенкова О.К. Лексико-семантичні особливості концепту СТРАХ (на матеріалі англійської, турецької та української мов). *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2024. № 3. С. 135-140
4. Павлюк Х. Символічне наповнення концепту «FEAR» у романі-антиутопії Вероніки Рот «Divergent». *Південний архів*. № 68. С. 110-113
5. Пархоменко І.І. Антиутопія: інтерпретація у сучасному літературознавстві. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2022. С. 111-127
6. Підгорна А.Б. Representation of the concept TOTALITARIANISM in George Orwell's novel "1984". *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. № 83. С. 9-15
7. Пінчук М. Антиутопія у романі «Дивергент» Вероніки Рот. *Проблеми і перспективи гуманітарних наук в умовах глобалізації* : матеріали І Всеукраїнської наукової конференції, м. Тернопіль, 3 грудня 2018 р. Тернопіль, 2018. С. 81-85
8. Рот. В. Дивергент. Київ, 2013. URL: <https://worldinbooks.com.ua/knigi/dyverhent-veronika-rot/> (дата звернення: 31.10.2025).
9. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків, 2007. 640 с.
10. Roth, V. *Divergent*. NY, 2012. 496 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025